

«ЗОЛОТЕ ПРАВИЛО МОРАЛЬНОСТІ» ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ ДУХОВНОГО НІГІЛІЗМУ

«Золоте правило моральності» - загальне етичне правило, яке можна сформулювати як «Стався до людей так, як хочеш, щоб ставились до тебе». Відоме і негативне формулювання цього правила «не робіть іншим того, чого не хочете собі». «Золоте правило моральності», декларуючи установку на ставлення до інших, як до самого себе, по суті справи, являє собою принцип загальної рівності і претендує на те, щоб служити одним з виражень морального ідеалу, що задає ціль і спрямованість людським діям. «Чому ж люди, які колись сформулювали «золоте правило», прагнули дотримуватися його? Це можна пояснити тим, що їхнє реальне буття характеризувалося нерівністю, а правила, за якими вони жили, були зовсім «не золоті». В зв'язку з цим люди прагнули позбутися того, що робило їхнє життя жорстоким та аморальним. На відміну від таліону, який регламентував стосунки між родами, «золоте правило» регулює стосунки самостійних індивідів» [4, с. 135].

Метою даної статті є дослідження сутності і специфіки «золотого правила моральності», його роль у духовному становленні людини, аналізуються особливості його розвитку крізь призму історії етики.

Стародавність походження цього правила, його постійна присутність в вигляді морального регулятора відносин між людьми, начебто повинні були б вказувати на його безумовну істинність і цінність для збереження людського співжиття. Але, з іншого боку, не слід на цій підставі ставитись до нього догматично. Воно теж має свої «підводні камені», які далеко не завжди виразні й очевидні. Зокрема, викликає певний подив та обставина, що на практиці це правило, незважаючи на його багату традицію й удаваний універсалізм, виконується досить рідко. Дійсність показує, що багато хто прагне, скоріше, до максимальної вигоди при мінімальних зусиллях, аніж до дотримання паритету в розподілі вигод і невигод.

Золоте правило моральності розглядається в двох значеннях, які розкривають його зміст.

Історична та нормативно нерозвинена форма, що реалізується в правилі таліону. У таліоні відображається ближність роду і віддаленість міжродових зв'язків. Почали руйнуватися родоплемінні відносини. Що призвело до чіткого розподілу на «своїх» і «чужих».

У християнстві заповідає любити Бога та ближнього. Людина виконує волю Неба тільки тоді, коли хоче уникнути зла і таким чином старатися робити добро всім людям. Отже, суть Закону божого полягає в тому, що люди повинні служити Богу виконуючи його заповіді, творячи добро всім ближнім. «Золоте правило» як основа моральної свідомості і моральної поведінки постійно приваблювало увагу усіх філософів.

Т.Гоббс розглядав його як основу природних законів, що визначає все життя людей. Це правило приміряється на кожного, та допомагає обмежити егоїстичні та індивідуальні претензії, що становлять основу єднання всіх людей в державі. Дж. Локк не розглядав «золоте правило» вродженим в людині, а навпаки, в його основі лежить природна рівність людей, яка розглядається у формі «золотого правила». «Золоте правило моральності» знайшло своє значення в «Моральному (етичному) законі» Мануїла Канта. Він дає йому таке пояснення: завжди стався до людей в своїй особі і в особі іншого, як до мети, а не як до засобу.

Г. Йонасом сформульовано категоричний імператив для сучасної доби: «Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності узгоджувалися з продовженням автентичного людського життя на Землі» [2, с.234].

Виконання принципових установок, що випливають із «золотого правила», потребує досить високого рівня морального розвитку. Багато хто навіть не здогадується про існування цього правила, притримуючись замість нього, скоріше, «закону джунглів»: їж ти або з'їдай тебе. Інші приймають його і намагаються виконувати в житті, але діють, мабуть, здебільшого на почуттєвому рівні. Вони змушені це робити радше тому, що відчують: за агресію, спрямовану на «іншого», негайно наступить розплата. Можливо, той, хто піддався нападу, буде рятуватися втечею або займе позицію повної покірності, але завжди потрібно бути готовим до спалаху абсолютно не прогнозованої за своїми наслідками агресії у відповідь, за яку дорого

може заплатити той, хто напав першим. Саме це, а не якісь абстрактні принципи, більш напевно будуть утримувати від нападів.

Саме по собі «золоте правило моральності», як воно було сформульовано в давнину, базувалося на наївній вірі в те, що жодна людська істота, будучи за своєю природою фізично і психічно нормальною, не буде бажати собі чогось такого, що буде приносити їй фізичний чи духовний збиток, і, тим більше, вести до смерті. Бажаючи собі тільки добра, тобто продовження фізичного існування і духовного вдосконалювання, кожен нібито повинен робити все можливе, щоб одержувати з боку інших тільки такі ж дії. Але люди значною мірою відрізняються нечесністю, підступністю, жорстокістю, вони часто прагнуть самоствердитись за рахунок інших, одержати максимальну вигоду при мінімальних зусиллях. Багато хто хотів би, відповідно до китайського прислів'я, зіштовхнути в сутичці двох тигрів, а самому залишитися осторонь, а потім, коли звірі загризуть один одного, скористатися результатами. «Золоте правило моральності» начебто повинне забезпечувати толерантність і гуманізм міжлюдських відносин, однак агресія і нетерпимість також цілком вписуються в нього.

Сьогодні з усією своєю гостротою і конкретністю постало старе як світ завдання «порятунку», те завдання, про яке з часу свого виникнення говорить релігія. Тільки зараз рятувати потрібно не тільки душі, а органічне життя на нашій планеті взагалі. Збереження роду більш важливе, ніж збереження індивіда: таким є один з головних законів життя. Ці вимоги завжди виступали як пріоритетні і забезпечували рух життя по висхідній. Розглянуто нами «золоте правило моральності», у певному своєму ракурсі, не суперечить вимогам цього закону. Здавалося б, що виникнення людської свідомості, діяльність людського духу повинні були б дати новий поштовх розвитку «вихору життя». Існування родини, громади, держави, роду «людини», планетарного органічно-неорганічного цілого, перетворення біосфери в ноосферу, як говорили про це В.І. Вернадський, Тейяр де Шарден і ін., повинні були б виступати пріоритетними стосовно існування окремого індивіда. Ноосфера ж, відповідно до свого визначення, є сферою розуму, чи, якщо брати ширше, духу. Незважаючи на зазначені міркування, реальність є такою, що частина стала важливішою за ціле. Перемагають не загальні цілі, а індивідуалізм і егоцентризм. Рух шляхом крайньої індивідуалізації вже привів до того, що сьогодні мова йде не про перетворення біосфери в ноосферу, як зображали це великі гуманісти минулого, а про порятунок всієї тілесно-духовної людської цивілізації та й органічного життя на планеті взагалі. Підводячи підсумок всьому вищевикладеному, можна сказати наступне. «Золоте правило моральності» як формула універсального добра повинне перетерпіти зміни, які відповідали б реаліям нашого часу. Деонтологічний пафос цього правила зберігається, але, з урахуванням змін у суцільному, особливо, соціальному суцільному, діапазон його дії повинен суттєво збільшитися. Воно повинно звучати, принаймні, так: «роби так, щоб кожен твій вчинок служив меті порятунку живої природи і людства від сповзання до жахливої і незворотної за своїми наслідками планетарної катастрофи».

Не лише інтереси людини можуть претендувати на моральну цінність, а й позиція захисту природи задля самої природи. Тобто, природа входить у нормативну мораль і прикладну етику [1, с. 371]. Акцентуючи увагу на проблемі екології, ми не можемо обійти стороною діяльність сучасного німецького філософа Майєра-Абіха Клауса Міхаеля. Його практична філософія – це філософія відповідальності і за збереження людства, і за збереження природи. Це має бути не тільки відповідальність за інших людей, не тільки відповідальність за тварин і рослин, а й відповідальність за всі речі, створені людиною і не створені нею, оскільки “не людина є мірою всіх речей, а все, що нас оточує, є мірою нашої людяності” [3, с. 96]

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Никомахова етика // Аристотель. Соч. в 4-х т. М., 1983. Т.4. С.53-294.
2. Йонас Ганс. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації : пер з нім. / Йонас Ганс. К.:Лібра, 2001. 400 с.
3. Майєр-Абіх К. М. Повстання на захист природи. Від доквілля до спільносвіту : пер. з нім., післямова, примітки А. Єрмоленка / Майєр-Абіх К. М. К. : Лібра, 2004. 196 с.
4. Павлишин Л. Г. Етика : навч. посіб. / Л. Г. Павлишин. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013.